

Säkerhet vid användning av pressar och gradsaxar

Prevent

Prevent förmedlar kunskap om hur man genom ett hälsofrämjande arbetsmiljöarbete kan skapa framgångsrika företag där alla är säkra och mår bra.

Prevent vill inspirera och stödja arbetsplatsernas arbetsmiljöarbete.

Det gör vi genom att:

- informera om arbetsmiljöfrågor
- utbilda och genomföra seminarier runt om i landet
- ta fram enkla och användbara produkter och metoder.

Prevent är en ideell organisation som ägs av Svenskt Näringsliv, LO och PTK, det vill säga arbetsgivare och fack tillsammans.

Besök www.prevent.se – kunskaper för en bättre arbetsdag!

© 2021	Prevent Arbetsmiljö i samverkan Svenskt Näringsliv, LO & PTK	
Upplaga	2	
	Säkerhet vid användning av pressar och gradsaxar är framtagen i samarbete med Teknikföretagen och IF Metall med finansiellt stöd från AFA Försäkring	
Projektledare	Fredrik Beskow	
Grafisk form	Graphera	
Distribution	Prevent, Box 20133, 104 60 Stockholm	
Telefon	08-402 02 00	
E-post	kundservice@prevent.se	Webb www.prevent.se
ISBN	978-91-7365-281-0	Art nr 632N

Innehåll

Varför sker olyckor?	4
Hur är det tänkt att materialet ska användas?	5
Viktiga begrepp.....	6
Eliminera risker – en del i det systematiska arbetsmiljöarbetet	8
Vad gäller?	9
Tekniska krav för maskiner tillverkade före 1995	9
Tekniska krav för maskiner tillverkade efter 1995	9
Organisatoriska krav	9
Kategorier av pressar och gradsaxar	10
Märkning.....	11
Tillsyn, underhåll och kontroll	11
Kunskapskrav	12
Läs mer	13

Varför sker olyckor?

De allra flesta rapporterade olyckor med pressar och gradsaxar skulle inte ha inträffat om man arbetat enligt gällande regler! Vanliga orsaker till att olyckor med pressar inträffar kan vara:

- Man har använt pressen eller gradsaxen på ett olämpligt eller till och med otillåtet sätt.
- Man har utfört ställarbete på ett felaktigt sätt eller anordnat skydd felaktigt.
- Detaljer har fastnat och man har skadats när man medvetet eller reflexmässigt försökt ta loss detaljen.

Ofta kan bidragande orsaker till olyckan vara kunskapsbrist, dåliga rutiner, trånga och stökiga arbetsplatser, stress, hög arbetsbelastning etc. Det är av avgörande betydelse att arbetsledning, operatörer, ställare med flera vet vad som gäller och hjälps åt att rutinmässigt tillämpa säkra metoder.

Hur är det tänkt att materialet ska användas?

Prevent har tagit fram en checklista för pressar och gradsaxar. Checklistan finns på www.prevent.se. Innan du ska använda checklistan rekommenderar vi dig att läsa igenom texten i detta dokument.

Checklistan bygger på Arbetsmiljöverkets föreskrifter *Användning av arbetsutrustning* och *Användning av pressar och gradsaxar*. Den bygger även på delar av föreskrifterna *Arbetsplatsens utformning* och *Systematiskt arbetsmiljöarbete*. Föreskrifterna är innehållsrika men ibland ”snåriga”, och checklistan kan förhoppningsvis vara ett stöd för tillämpningen.

Checklistan *Pressar och gradsaxar* är framtagen för att uppmärksamma de vanligaste olycksriskerna vid denna typ av arbete. Den ska användas för att bedöma riskerna i det dagliga arbetet, med produktion, verktygsbyten och inställning samt hur man arrangerar arbetsplatsen, hanterar material, ordning och reda, städning m. m. Den kan även vara till stöd för en årlig genomgång av en arbetsplats. Den ger då en bra dokumenterad nulägesbeskrivning av säkerheten. Det är viktigt att engagera samtliga berörda – arbetsledning, operatörer, ställare, underhållspersonal och skyddsombud. Engagemanget ger en pedagogisk effekt som ökar insikten om riskabla situationer. Om det finns externa resurser (till exempel arbetsmiljöingenjör), ta gärna hjälp av dem. Målet med checklistan och dess frågor är att fler ska bli medvetna om arbetsmiljöriskerna och få ett säkerhetstänkande i vardagen.

Lämpligen samlas man först för en genomgång av vad som gäller, och vem som är ansvarig för vad. Ta fram maskinens instruktionsbok/bruksanvisning, som ska finnas tillgänglig vid maskinen. Det kan också vara lämpligt att fråga sig om det har inträffat olycksfall eller tillbud vid maskinen.

Använd checklistan för att identifiera risker. Risker som inte finns upptagna i checklistan men som identifieras under genomgången ska också noteras. Bedöm riskens allvarlighet (låg, medel, hög), besluta om åtgärder och dokumentera dem i checklistan. Ta även upp de risker som åtgärdas direkt.

Innan genomgången börjar är det viktigt att alla berörda känner till vad som menas med olika begrepp. Gå därför igenom vad nedanstående benämningar betyder:

Avskärmningsskydd

Skyddsanordning i form av fysisk avskärmning som huvudsakligen är avsedd att hindra att någon kroppsdel förs in i riskområdet.

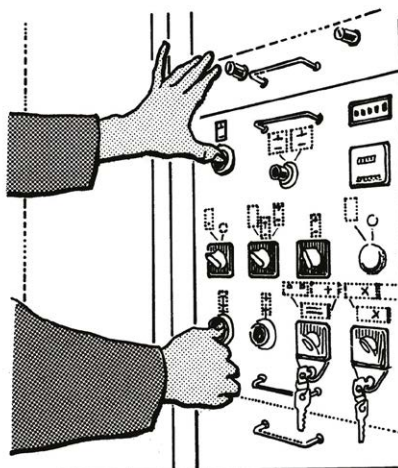
Förreglande skydd

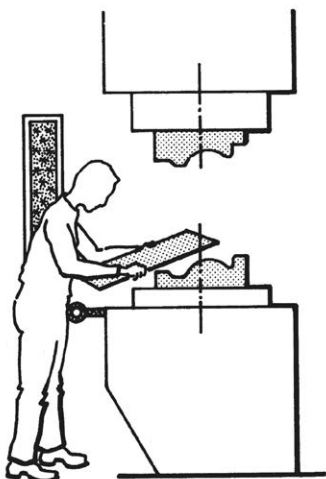
Öppningsbart avskärmningsskydd med eller utan låsanordning, vilket är försett med förreglande anordning och utfört så att:

- start av farlig maskinrörelse hindras om skyddet är öppet samt att
- pågående farlig maskinrörelse upphör om skyddet öppnas.

Tvåhandsmanöveranordning

Manöveranordning med två manöverdon som är avsedda att samtidigt påverkas av händerna och som vid påverkan ger startsignal och upprätthåller denna tills något av donen släpps.

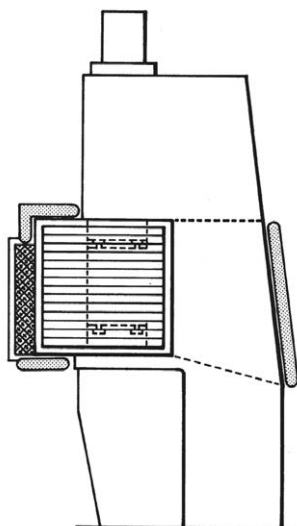

Beröringsfritt skydd

Skyddsanordning med optiskt (till exempel ljusridå), elektromagnetiskt eller annat skyddsfält som när skyddsfältet påverkas känner av detta och ger stoppsignal.

Skyddsgrind

Förreglande skydd med eller utan startfunktion, vilket är särskilt avsett att användas vid manuellt repetitivt arbete i riskområdet.

Skyddat pressverktyg

Ett skyddat pressverktyg ska vara utfört så att verktygsdelarna inte kan öppnas mer än 6 mm eller ha särskilt skydd som hindrar att man når in i riskområdet. Om skyddet är öppningsbart får ett pressslag kunna ske endast när skyddet är i skyddsläge.

Ur Arbetsmiljöverkets föreskrifter *Användning av pressar och gradsaxar*

Eliminera risker – en del i det systematiska arbetsmiljöarbetet

Ur Arbetsmiljöverkets föreskrifter *Systematiskt arbetsmiljöarbete*

- 8 §** Arbetsgivaren skall regelbundet undersöka arbetsförhållandena och bedöma riskerna för att någon kan komma att drabbas av ohälsa eller olycksfall i arbetet. När ändringar i verksamheten planeras, skall arbetsgivaren bedöma om ändringarna medför risker för ohälsa eller olycksfall som kan behöva åtgärdas. Riskbedömningen skall dokumenteras skriftligt. I riskbedömningen skall anges vilka risker som finns och om de är allvarliga eller inte.
- 11 §** Arbetsgivaren skall varje år göra en uppföljning av det systematiska arbetsmiljöarbetet. Om det inte fungerat bra skall det förbättras. Uppföljningen skall dokumenteras skriftligt om det finns minst tio arbetstagare i verksamheten.

Ur Arbetsmiljöverkets föreskrifter *Användning av arbetsutrustning*

- 3 §** Undersökning och riskbedömning skall göras för att bedöma om den arbetsutrustning som väljs och används är lämplig för det arbete som skall utföras, eller om den har anpassats till det på lämpligt sätt så att den kan användas med betryggande säkerhet.
- De riskmoment som föreligger på grund av användningen av arbetsutrustningen skall undersökas och bedömas.
- 5 §** Med utgångspunkt i riskbedömningen skall alla nödvändiga åtgärder vidtas för att förebygga ohälsa eller olycksfall.
- 6 §** Riskbedömningen och de vidtagna åtgärderna skall följas upp regelbundet för att klargöra om riskbedömningen är riktig och att åtgärderna gett förväntat resultat.

Vad gäller?

Föreskrifterna *Användning av arbetsutrustning* är generella och ska tillämpas för alla typer av arbetsutrustningar.

Föreskrifterna *Användning av pressar och gradsaxar*, förtydligar ytterligare vad som gäller för just dessa typer av arbetsutrustningar. Föreskrifterna ska finnas tillgängliga på arbetsplatsen och bör finnas med vid användningen av denna checklista.

Tekniska krav för maskiner tillverkade före 1995

I föreskrifterna *Användning av arbetsutrustning* och *Användning av pressar och gradsaxar*, finns kraven på utrustningen specificerade. Pressar och gradsaxar ska vara utförda så att de uppfyller de tekniska krav som återfinns i bilaga 1 i föreskrifterna *Användning av pressar och gradsaxar* och i bilaga A i föreskrifterna *Användning av arbetsutrustning*. Undantagna bland dessa är de pressar och gradsaxar som tillverkades 1994 och är CE-märkta.

Tekniska krav för maskiner tillverkade efter 1995

För maskiner som tagits i bruk efter 1 januari 1995, gäller att de ska uppfylla säkerhetskraven i maskindirektivet, det vill säga för Sverige gäller föreskrifterna *Maskiner*. Kännetecknande är att de är CE-märkta och att det till maskinen finns en försäkran om överensstämmelse. Även en äldre maskin kan bli aktuell för CE-märkning om man gör en väsentlig förändring, ombyggnad eller modernisering.

Organisatoriska krav

All utrustning ska användas så att den uppfyller de organisatoriska kraven i bilaga 2 i föreskrifterna *Användning av pressar och gradsaxar* och bilaga B i föreskrifterna *Användning av arbetsutrustning*. Dessutom ska arbetet organiseras utifrån föreskrifterna *Organisatorisk och social arbetsmiljö*.

Kategorier av pressar och gradsaxar

Höga krav behöver ställas på att en press har en säker funktion. Pressar och gradsaxar är därför indelade i kategorier, beroende av deras skyddsutrustning och avsedda användningssätt. Det är viktigt att alla berörda känner till vad kategoriindelningen innebär.

Enligt föreskrifterna *Användning av pressar och gradsaxar*

För pressar gäller (5 §):

- Kategori I Pressar som har tvåhandsmanöveranordning eller beröringsfritt skydd.
- Kategori II Pressar som har skyddsgrind.
- Kategori III Pressar som är avsedda att användas endast med skyddat pressverktyg eller med fast skydd som omsluter verktyget.
- Kategori IV Pressar som är avsedda att användas endast för manuellt arbete med varma arbetsstycken.
- Kategori V Pressar som är avsedda att användas endast för automatdrift.
- Kategori VI Pressar som har endast långsam slutningsrörelse (vad som menas framgår av punkt 2.33, bilaga 1 AFS 1999:8).

För gradsaxar gäller (6 §):

- Kategori I Gradsaxar som har tvåhandsmanöveranordning eller beröringsfritt skydd.
- Kategori II Gradsaxar som har fast eller förreglande skydd framför skär och tillhållare.
- Kategori III Gradsaxar utan motordrift.
- Kategori IV Gradsaxar som är avsedda att användas endast för automatdrift.

Märkning

Enligt föreskrifterna *Användning av pressar och gradsaxar* (bilaga 1, punkt 2.14)

Pressar och gradsaxar skall ha tydlig och varaktig märkning med uppgift om:

- tillverkarens och leverantörens namn och adress,
- maskinens typbeteckning, tillverkningsnummer och år,
- maskinens massa (vikt),
- i tillämpliga fall maskinens högsta arbetstryck,
- pressens maximala presskraft samt
- största plåttjocklek vid specificerad brotthållfasthet för klippning i gradsaxen.

Pressar och gradsaxar i kategori I skall dessutom vara märkta med uppgift om maskinens maximala stopptid och minsta skyddsavstånd.

Tillsyn, underhåll och kontroll

Enligt föreskrifterna *Användning av pressar och gradsaxar* ska arbetsgivaren se till att pressar och gradsaxar får:

- Fortlöpande tillsyn med intervall enligt tillverkarens rekommendation.
- Underhåll med intervall enligt tillverkarens rekommendation och vid behov.
- Kontroll med intervall högst ett år eller efter 1 600 drifttimmar, dock inte längre intervall än två år.

Dessa aktiviteter ska utföras av sakkunnig person och journalföras. Dokumentationen ska förvaras på arbetsplatsen. Sakkunnig person kan vara någon utbildad inom det egna företaget, någon från tillverkaren eller från

ett serviceföretag.

Den som arbetar vid maskinen (operatör, ställare etc) ska göra ”daglig tillsyn” och framförallt vara uppmärksam på fel, skador, störningar eller felfunktioner. När man upptäcker ett fel som misstänks kan leda till en olycksrisk ska detta omedelbart anmälas till arbetsledningen.

Kunskapskrav

Enligt föreskrifterna *Användning av arbetsutrustning* ska de som använder pressar och gradsaxar ha dokumenterade praktiska och teoretiska kunskaper med avseende på säker användning av utrustningen. Arbetsledningen ska ha denna dokumentation.

De som sköter kontroll, reparation, ändring, service, rengöring och underhåll ska vara särskilt utsedda av arbetsledningen.

Föreskrifter

I texten hänvisas till följande föreskrifter:

Användning av arbetsutrustning, (AFS 2006:4)

Användning av pressar och gradsaxar, (AFS 1999:8)

Arbetsplatsens utformning, (AFS 2020:1)

Maskiner, (AFS 2008:3)

Organisatorisk och social arbetsmiljö, (AFS 2015:4)

Systematiskt arbetsmiljöarbete, (AFS 2001:1)

prevent

ARBETSMILJÖ I SAMVERKAN
SVENSKT NÄRINGSLIV, LO & PTK

Alla vinner på en bättre arbetsmiljö. Prevent förmedlar kunskap om hur man genom ett hälsofrämjande arbetsmiljöarbete kan skapa framgångsrika företag där alla är säkra och mår bra. Vi är en ideell organisation som ägs av Svenskt Näringsliv, LO och PTk. Besök www.prevent.se – kunskaper för en bättre arbetsdag!